

Перспективними в цьому напрямку вважаємо дослідження листівок, що з'являться перед наступними виборами, та аналіз засобів впливу, наявних у листівках, у зіставленні з іншими жанрами політичного дискурсу.

Аннотация. В статье осуществлен анализ языковых особенностей политических листовок на материале выборов Президента Украины 2019 года. Выделены языковые средства воздействия на избирателей на лексическом, синтаксическом и морфологическом уровнях. Рассмотрены также образцы языковой игры в политических листовках. Используются такие методы, как анализ и синтез, описательный и дистрибутивный методы.

Ключевые слова: предвыборная кампания, политическая листовка, реклама, языковые средства воздействия, языковые уровни.

Abstract. The article analyzes the language features of political leaflets on the material of the 2019 presidential election in Ukraine. Linguistic means of influencing voters at the lexical, syntactic and morphological levels are highlighted. Samples of language play in political leaflets are also considered. Methods such as analysis and synthesis, descriptive and distributive methods are used.

Key words: advertising, election campaign, language levels, language means of influence, political leaflet.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Федотовских Т. Г. Листовка как жанр политического дискурса: когнитивно-прагматический анализ: автореф. ... дис. канд. фил. наук. Екатеринбург, 2005. 23 с.
2. Кривоносов А. Д. PR-текст в системе публичных коммуникаций. 2-е изд., доп. Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение, 2002. 288 с.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності: монографія. Одеса, 2007. 156 с.
4. Амиров В. М. Агитационный предвыборный свертхтекст: организация содержания и стратегии реализации : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2002. 24 с.
5. Киселев К. В. Политический слоган: проблемы семантической политики и коммуникативная техника. Екатеринбург: УрО РАН, 2002. 389 с.
6. Кутуза Н. В. Сугестивні елементи політичної та рекламної комунікації. Реклама та PR у масовоінформаційному просторі: монографія. Одеса, 2009. С. 259–265.
7. Ковалевська А. В. Структурна класифікація слоганів політичної реклами. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. С. 124–126.
8. Левченко Л. Психологічні особливості діяльності засобів масової інформації. Людина і політика. 2001. № 2. С. 103–108.

УДК 81'42

СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Г. М. Вусик, О. В. Антонюк

Анотация. У роботі розглянуто основні підходи до трактування понять дискурс та політичний дискурс у сучасній лінгвістичній науці. Закцентовано увагу на специфіці та ознаках, які разом формують системне бачення такого феномена, як політичний дискурс. Схарактеризовано основні параметри політичного дискурсу, а саме: дефініції, типи, жанри і функції.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, типи дискурсу, жанри дискурсу, функції дискурсу.

У сучасній вітчизняній лінгвістиці в останні десятиліття помітно зріс інтерес до вивчення політичної комунікативістики та політичного дискурсу. Як наголошує І. Бутова, політичний дискурс став предметом особливої та навіть прискіпливої уваги лінгвістів саме у той період, коли політична комунікація набула рис засобу маніпулювання свідомістю [1, с. 232]. Крім того, така увага до політичного дискурсу багато в чому пов'язана з інтенсифікацією політичного життя, загостренням у країні політичної боротьби, що, у свою чергу, є причиною постійних змін у лексичному, фразеологічному,

синтаксичному, стилістичному ладі української мови. Отже, між мовою та політикою завжди існував тісний зв'язок, оскільки у політичній комунікації мова має велике значення, є найпотужнішою зброєю в політичній боротьбі, а політична боротьба – це конкуренція політичних мов і мовних особистостей. Сказане вище й визначає актуальність дослідження.

Слід зазначити, що на сьогодні відомо чимало розвідок щодо проблем дискурсу загалом та політичного дискурсу зокрема, але єдиної думки та єдиного трактування цих понять до цього часу не існує. Як справедливо зазначає С. Ковальова, численність та різноспрямованість робіт у цій сфері інколи приводить дослідників до думки, що створення стрункої системи трактування політичного дискурсу не є теоретично можливим [2, с. 102]. Однак можна назвати ряд студій, у яких досить ґрунтовно проаналізовано та подано узагальнені міркування щодо політичного дискурсу, зокрема це роботи О. Шейгал (2000), К. Серажим (2002), Л. Нагорної (2005), Т. Ващук (2007), Н. Кондратенко (2007), О. Зарецького (2009), О. Селіванової (2011), О. Олексієвець (2012), Н. Шевчук (2013), Л. Стрій (2015) та ін.

Мета дослідження – проаналізувати основні напрями сучасних досліджень феномена політичного дискурсу, визначити його специфіку.

В електронній Енциклопедії сучасної України (словникова стаття В. Лісового) дискурс (від лат. *discursus* – бігання, колообіг) визначається як 1) термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; 2) будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця. Автор наголошує, що первинним (традиційним) є використання терміна у першому значенні, що ж до другого, то це поняття стали використовувати у філософії і гуманістиці передусім під впливом постмодерністського повороту у філософії [3].

О. Селіванова, узагальнивши різні підходи та різноманітні міркування багатьох дослідників (Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк, Г. Кук, Т. Ніколаєва, Г. Почепцов, Ю. Степанов, Д. Шиффрін, В. Дем'янков, П. Серіо та ін.) щодо розуміння природи дискурсу, зазначає, що найпоширенішим у лінгвістичній літературі є те, що виходить із положень французької семіотичної традиції про співвіднесення дискурсу з мовленням. Відповідно, дискурс визначається як складна єдність мовної форми, значення і дії, що є комунікативною подією чи комунікативним актом. А от мовець і слухач, їхні особистісні та соціальні характеристики, інші аспекти соціальної ситуації, так само, безсумнівно, належать до цієї події [4, с. 38].

Більш широке пояснення дискурсу подає Ф. Бацевич. Це тип комунікативної діяльності, інтерактивне (і трансактивне) явище, яке має різні форми вияву (усну, писемну, внутрішню, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування, являє собою складний синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [5, с. 42–43].

Не можна не погодитися з міркуваннями Н. Шевчук про те, що наведене визначення розкриває сутність поняття, враховуючи його різноплановість та багатовекторність. Дискурс тут виступає текстом (у широкому розумінні), створеним за певних обставин, у певній ситуації (побутова розмова, політичні дебати, наукова конференція тощо) з використанням певних стратегій і тактик, залежно від поставленої мети (маніпуляції, аргументації, переконання та ін.), спрямований на певну аудиторію, яка володіє необхідними фоновими знаннями [6, с. 264].

Дослідники зазначають, що в дискурсі можна виділити різні аспекти: семіотичний (включає в себе як «знакові системи» (мова, жести, образи, символічні системи), так і форми знання, що відповідають певному часовому і соціокультурному контексту); діяльнісний (являє собою різні соціальні дії, спрямовані на підтримку існуючих знакових

систем і на створення нових смислів); матеріальний (являє собою «навколишнє середовище» соціальної взаємодії: час, місце, умови); політичний (формує і відтворює владні відносини в суспільстві) [6, с. 265–266].

Виходячи зі сказаного, можемо стверджувати, що виділення останнього аспекту дискурсу є досить важливим для розуміння співвідношення понять «політика і мова», оскільки тут відбувається акцентування уваги на формуванні, прояві й відтворенні владних відносин у суспільстві.

Н. Кондратенко, застосовуючи комунікативно-дискурсивний підхід, визначає політичний дискурс як конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та об'єкта (аудиторії, електорату, виборця) [7, с. 12].

О. Шейгал визначає політичний дискурс із семіотичних позицій, а саме: політичний дискурс являє собою знакове утворення, що має два виміри – реальний та віртуальний, водночас у реальному вимірі він розуміється як текст у конкретній ситуації політичного спілкування, а його віртуальний вимір включає вербальні і невербальні знаки, орієнтовані на обслуговування сфери політичної комунікації, тезаурус прецедентних висловлювань, а також моделі типових мовленнєвих дій і уявлення про типові жанри спілкування в цій сфері [8, с. 9].

Л. Нагорна наголошує, що політичний аспект поняття «дискурс» найточніше віддзеркалює його визначення як різновиду мовної комунікації, а також семантичного простору, в якому проходять апробацію політичні смисли. У широкому розумінні дискурс може розглядатися як механізм узгодження персонального, соціального і культурного знання. У більш вузькому, прикладному аспекті, він зосереджується на аналізі мовного спілкування і окремих текстів, промов, інтерв'ю [9, с. 34].

Узагальнене визначення політичного дискурсу знаходимо в роботі К. Серажим: це текст, зумовлений ситуацією політичного спілкування [10, с. 240]. Це визначення корелюється із класичною дефініцією, запропонованою Н. Арутюновою, згідно з якою дискурсом є «мовлення, занурене в життя». Можна уточнити, що політичний дискурс – це «мовлення, занурене в політичне життя».

Загальновідомо, що політичний дискурс належить до інституційного різновиду спілкування, яке, на відміну від, наприклад, міжособистісного чи художнього, є статусно-орієнтованим.

Є. Шейгал зазначає, що в політичному дискурсі беруть участь, як правило, дві сторони – представники інститутів і «клієнти», що в політичній комунікації зазвичай є масовими. До структуроутворювальних ознак дослідниця відносить інституційність, домінування цінностей над фактами, смислову невизначеність, що межує з фантомністю, ідеологічну полісемію, фідеїстичність, езотеричність. Необхідно враховувати також той факт, що владний статус вимагає дотримання певної дистанції у спілкуванні, тому між політиками й народом завжди існує символічна «прірва», у зв'язку з чим політичний дискурс тяжіє до авторитарності [8, с. 42–61].

Н. Кондратенко уточнює і розширює перелік специфічних ознак політичного дискурсу. На думку дослідниці, основними його характеристиками є міфологічність, ритуальність, театральність і агональність, через які реалізується ігрова природа політичного дискурсу. Сюди ж необхідно додати сакралізацію, риторичність, маніпулятивність свідомістю реципієнтів [7, с. 15], «мовну моду» [7, с. 18] або модні тенденції семіотичного характеру [7, с. 21].

Характеризуючи політичний дискурс як різновид дискурсу, науковці визначають його мету, а саме: він розгортається для досягнення, збереження та здійснення політичної влади. Так, Н. Шевчук підкреслює, що основним наміром політичного дискурсу є потреба адресанта висловити своє бачення дійсності та переконати адресатів у тому, що таке бачення є єдино правильним. При цьому мовець оперує подіями майбутнього, тому вибір відповідних мовних засобів може відіграти вирішальну роль. Політичний дискурс характеризується низкою

специфічних засобів. Авторка наголошує, що суть тут не лише у вживанні специфічної детермінованої політичною діяльністю лексики, а й у своєрідному виборі й організації певних структур вираження відповідно до прагматичних настанов, цілей та умов спілкування, що склалися в процесі професійної діяльності політиків [6, с. 266].

На основі виокремлення політичного дискурсу як субдискурсу можна виділити такі його типи: 1) за формою (усні та писемні); 2) за чинником мовця (адресантно-прямі й опосередковані); 3) за метою (інформативні (новини, повідомлення), спонукальні (агітаційні листівки, прокламації), іміджеві (буклети, телевізійні рекламні ролики), мотиваційні (тексти чорного PR), експресивні (фото, пісні, анекдоти)); 4) за чинником адресата (особисто адресовані (пряме поштове листування) та масово адресовані (телевізійні повідомлення)); 5) за сферою функціонування (телевізійний, газетно-журнальний, радіо-, рекламний або PR) [7, с. 12–13]. До цього типу, на думку О. Ковальнової, доцільно додати політичний дискурс, що функціонує у мережі Інтернет, а також можна виокремити види політичного дискурсу за типом комунікативної взаємодії: агональний (конфліктний), наприклад, дебати, та гармонізуючий (кооперативний), наприклад, новорічне вітання президента [2, с. 104].

Щодо жанрової специфіки політичного дискурсу, то тут слід зазначити, що це питання зараз перебуває на стадії активної розробки. Однак у розвідці О. Шейгал репрезентовано польовий підхід до жанрового поділу. Авторка виділяє інституційні жанри як первинні (ті, що походять від політиків та реалізують політичний дискурс у «чистому» вигляді), та неінституційні жанри як вторинні (ті, що походять не від самих політиків, а є певною інтерпретацією їхнього дискурсу). До первинних жанрів дослідниця відносить ті, що повною мірою реалізують основну інтенцію цього дискурсу – боротьбу за владу: дебати, публічна промова політика, гасла. Периферійні жанри перебувають на стику з іншими дискурсами, мають респонсивний характер і є реакцією на дії політиків у первинних жанрах. До них належать інтерв'ю, мемуари політиків, аналітичні статті, графіті, а також сміхові жанри (політична карикатура, пародія, анекдот) [8, с. 396].

До основних функцій політичного дискурсу належать мобілізаційна, маніпулятивна, ідеологічна, корпоративна та функція привернення уваги до тексту чи зображення. Мобілізаційна функція – це емоційний заклик адресанта до ціннісних та ідеологічних переваг електорату. Вона найчіткіше виражена у плакатах, лозунгах, листівках. Маніпулятивна полягає у спекуляції інформацією стосовно нагальних суспільних проблем з метою розпалювання ворожнечі між політичними опонентами. Ідеологічна та корпоративна – це функції виокремлення ключових позицій політика чи партії з метою демонстрування власних особливостей. Функція привернення уваги має на меті якщо не прихилити реципієнта на бік політика, то принаймні заявити про його існування яскравим зображенням чи слоганом. Однак Л. Нагорна підкреслює, що на практиці надмірна експресивність політичних дискурсів здатна руйнувати ідентифікаційний простір, зводячи нанівець як їхню інформаційну, так і консолідаційну функції. Прикладом цього, на думку авторки, є політична криза в Україні 2004 року, яка продемонструвала безліч підтверджень деструктивного потенціалу дискурсів [9, с. 35].

У класифікації функцій політичного дискурсу, що запропонувала О. Шейгал, чітко простежуються закономірності їх реалізації через систему соціальних зв'язків. 1) соціальний контроль (створення передумов для уніфікації поведінки, думок, почуттів і бажань великої кількості індивідумів, тобто маніпуляція громадською свідомістю); 2) легітимізація влади (пояснення й обґрунтування рішень щодо розподілу влади та громадських ресурсів); 3) відтворення влади (зміцнення прихильності до системи, зокрема через ритуальне використання символів); 4) орієнтація (через формулювання цілей і проблем, формування картини політичної реальності у свідомості соціуму); 5) соціальна солідарність (інтеграція в межах усього соціуму або окремих соціальних груп); 6) соціальна диференціація (відчуження соціальних груп); 7) агональна (ініціювання та вирішення соціального конфлікту, демонстрація незгоди і протесту проти дій влади); 8) акціональна (проведення політики через мобілізацію або «наркотизацію» населення: мобілізація полягає в активізації й організації прихильників, тоді як під наркотизацією розуміється процес примирення і відволікання уваги, присипляння пильності) [11, с. 23].

Отже, усе сказане вище дає підставу зробити певні висновки та окреслити перспективи подальших досліджень. Політичний дискурс є багатоплановим явищем, основними компонентами якого є текст (в усній або письмовій формі), екстралінгвальний контекст (мета, обставини, ситуація, спосіб та час реалізації), наявність адресанта і адресата, які взаємодіють. Основною ознакою політичного дискурсу є його інституційність, а важливою рисою є його опосередкованість ЗМІ та засобами масової комунікації. Політичний дискурс як мовленнєвий процес вимагає ґрунтовного дослідження, тому що його складники постають дієвим засобом політичного впливу.

Аннотация. В работе рассмотрены основные подходы к трактовке понятий дискурс и политический дискурс в современной лингвистической науке. Внимание акцентировано на специфике и признаках, которые в совокупности формируют системное видение такого феномена, как политический дискурс, а именно: дефиниции, типы, жанры и функции.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, типы дискурса, жанры дискурса, функции дискурса.

Abstract. The article examines the main approaches to the interpretation of the concepts of discourse and political discourse in modern linguistic science. Attention is focused on the specifics and features that together form a systemic vision of such a phenomenon as political discourse, namely: definitions, types, genres and functions.

Key words: discourse, political discourse, types of discourse, genres of discourse, functions of discourse.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Іноземні мови*. Львів, 2009. Вип. 16. С. 232–238.
2. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2, 2020. С. 101–107.
3. Дискурс. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id.
4. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. К. Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К.: Довіра, 2007. 205 с.
6. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККиМ. Політологія*. Вип. 1. 2013. С. 263–269.
7. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності: Монографія. Одеса: Чорномор'я, 2007. 156 с.
8. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Волгоград: Волгоградский государственный педагогический университет, 2000. 440 с.
9. Нагорна Л. Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. К.: Світогляд, 2005. 316 с.
10. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія. Київ, 2002. 392 с.
11. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса [монография]. М. : Гнозис, 2004. 326 с.

УДК 612.833.81

ПОЛІТИЧНИЙ ПЛАКАТ: СПІВВІДНОШЕННЯ ВЕРБАЛЬНОГО Й ВІЗУАЛЬНОГО СКЛАДНИКІВ

А. В. Галюк, Г. В. Ситар

Анотація. У дослідженні здійснено аналіз політичних плакатів президентської передвиборчої кампанії 2019 року та виділені головні шляхи їх наповнення. Основна увага приділена опису вербальних і невербальних засобів, які використовуються в політичних плакатах, а також їхньому впливу на виборця.

Ключові слова: вербальний код, візуальний код, мовний засіб, передвиборча агітація, політичний плакат.

Сучасний політичний дискурс передбачає велику кількість засобів інформаційного впливу. Для забезпечення повноцінної та всебічної політичної комунікації між політичною силою та електоратом використовуються різноманітні канали передачі